

הלל בחנוכה

הרב הגאון יעקב ניסן רוזנטל

נערך על ידי ר' אלי הולנדר
מתוך שיעור שניתן לתלמידי הישיבה

בענין חנוכה ישנם שני מקורות המוכרים לנו היטב, אך לא תמיד אנו שמים לב שבעצם יש ביניהם סתירה.

הראשון בגמרא בשבת (כ"א ע"ב):

מאי חנוכה?... שכשנכנסו יונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחומתו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד. נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים בהלל והודאה. מגמרא זו משמע שמי שקבע את ההלל בחנוכה היו חכמי אותה תקופה.

לעומת זאת, בגמרא בפסחים (ק"ז ע"א) כתוב:

הלל זה מי אמרו? **נביאים שביניהן תקנו** להן לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן.

וכתב רש"י: "כלומר שאם חס ושלום תבוא צרה עליהן וישעו ממנה אומרים אותו על גאולתן **כגון חנוכה**". כלומר, ההלל בחנוכה הוא כבר מתקנת הנביאים!

אם כן, מי תיקן את ההלל - הנביאים או חכמי הדור?¹

ניתן לתרץ בשני אופנים:

1. נביאים תקנו לומר הלל על ההצלה באופן חד פעמי, סמוך להצלה, לא בכל שנה. חכמים הוסיפו שיש לומר הלל בכל שנה ושנה.
2. נביאים תקנו לומר הלל יום אחד. חכמים הוסיפו לומר את ההלל שמונה ימים. ואולי אפשר להטעים זאת ולומר שנביאים תקנו הלל על הצלה - על ההצלה מהמלחמה. ואילו החכמים תקנו את ההלל על נס פך השמן שדלק שמונה ימים. ולפי זה ביום הראשון ההלל הוא על ההצלה במלחמה, ובשאר הימים על נס פך השמן.²

אמנם שני הסברים אלו לא מסתדרים עם רש"י במסכת תענית (כ"ח ע"א ד"ה 'מנהג אבותיהם בידיהן'):

אבל הלל דחנוכה כגון באחד בטבת ודאי דחי (את המעמד), דכיון דנביאים תיקנוהו שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה שלא תבא עליהן כשנגאלין יהו אומרין אותו על גאולתן, כדאוריתא דמי.

רש"י אומר שכיון שהלל של חנוכה הוא מתקנת נביאים הוא כדאוריתא!

1. בפשטות אפשר היה לעני"ד לתרץ שחכמים קבעום ימים טובים, וימים טובים אלו כוללים את ההלל כיון שיש חובת הלל מתקנת הנביאים. אך הרב לא הסתפק בכך אלא הביא תירוץ עקרוני ומחודשים שיש בהם תוספת הבנה במהות התקנות של החכמים והנביאים כפי שנראה לקמן. (א. ה.)

2. וזהו הרי אחד התירוץ על השאלה המפורסמת למה חנוכה שמונה ימים ולא שבעה ימים - היום הראשון על ההצלה במלחמה, ושאר הימים על נס פך השמן.

הפלא הוא שרשיי מתייחס להלל באי טבת שנאמר בכל שנה ושנה. אם כן זה לא יסתדר עם אף אחד משני ההסברים לעיל, כיון שלא מדובר ביום הראשון של חנוכה ולא מדובר רק בשנה הראשונה. אם כן, לכאורה זה חייב להיות הלל מתקנת חכמים, ואף על פי כן רשיי אומר שזהו הלל מתקנת נביאים, ואף מדאוריתא!
רשיי הזה הוא פלא, ואכן יש ספקות האם הרשיי המודפס על מסכת תענית הוא אכן רשיי.

אך בין אם ההלל הוא מתקנת חכמים, בין אם הוא מתקנת נביאים, ובין אם הוא מדאוריתא, נודה ונהלל לה' על ניסיו שהיו בימים ההם בזמן הזה, ועל ניסיו שבכל יום עימנו.